

Proessen frem mot et bilde

Tekst og foto: Berit A. Clausen

Denne artikkelen presenterer et FOU-praksisarbeid med søkelyset på barn og kunstens virkemidler. Jeg ville observere hvor barns oppmerksomhet var når de fikk for dem nytt og ukjent utstyr og materialer. Hvor og hvordan oppstår konsentrasjon og fordypelse i en prosess? Hvilke kunnskaper tilegner barna seg underveis i prosessen? Artikkelen er basert på mine erfaringer med en gruppe barn mellom 2,7 og 6 år fra Fagertun barnehage i Bergen.

Rammeplanen for barnehagen legger føringer for hva barn skal lære innenfor de estetiske fag.

«Gjennom arbeid med kunst, kultur og kreativitet skal barnehagen bidra til at barna:

- styrker sin kulturelle identitet og sine personlige uttrykk
- tar i bruk fantasi, kreativ tenkning og skaperglede
- utvikler sin evne til å bearbeide og kommunisere sine inntrykk og gi varierte uttrykk gjennom skapende virksomhet
- utvikler elementær kunnskap om virkemidler, teknikk og form for å kunne uttrykke seg estetisk i visuelt språk. . . .»¹

Barnehagen har i følge rammeplanen en forpliktelse til å gi barna kunnskap om virkemidler og teknikk for at de skal kunne finne sitt personlige formingsuttrykk. Hvordan tilegner barn seg denne kunnskapen? Er det slik at voksenperspektivet på læring styrer hva barn skal lære og

hvordan de skal tilegne seg denne kunnskap? Vi fokuserer ofte på barns ferdige resultater og gir dette vår oppmerksomhet. Vi er ikke alltid så oppmerksomme på det som skjer underveis i en prosess. Hva er det barna er opptatt med når de arbeider med estetiske prosesser i forming? Jeg ønsket å studere barns oppmerksomhet i arbeid med bildeskaping med for dem nye redskaper og materialer i prosessen underveis. Hvilke kunnskaper tilegner de seg?

Fagertun barnehage ligger i en stor hage og består av et hovedhus og et kårhus. Kårhuset var et perfekt sted hvor barna kunne arbeide uten å bli avbrutt av andre i sin prosess. Der var dessuten god plass til å sette opp staffelier. En av assistentene var tilstede sammen med barna, slik at de skulle ha trygghet ved at en person de kjenner var tilstede. Jeg hadde 10 barn fra 2,6 til 6 år, gutter og jenter. Gruppene var på 3–4 barn, men ikke de samme i hele perioden.

Utstyr og materiale barna skulle få utforske

Vi arbeider med primærfargene gul, rød, og blå	Vi bruker oljepastell fargestifter, vann- og akrylmaling	Vi bruker runde pensler, fordriver og malerkniv
Vi bruker kraftpapir, tegnepapir, akrylpapir og papp	Vi fester papiret på et underlag, for at det skal ligge stødig i prosessen	Vi bruker staffeli under maleprosessen
Som tekstur brukes sparkel, hurtigtørkende	Med sand får man tykkere lag og nye mønstre	Legges på papp eller kraftig papir
Sparkelen tørker i et døgn før det legges på maling	Barna skaper sitt eget mønster og figurer	

Materiale og utstyr ble presentert i dialog med barna uten å gi dem konkrete maleoppgaver. Utforskning og oppmerksomhet rundt materiale skulle være det viktigste. Barna skulle selv bestemme det estetiske innholdet under prosessen. Hva er barna opptatt av underveis, når fordyper de seg i det de holder på med. Jeg fortalte barna at de skulle få stå og male ved staffeli, slik mange kunstner gjør når de maler bilder. Dette var tydelig spennende og noe de ikke hadde gjort tidligere. En av guttene fortalte at hans bestefar var kunstner, for han malte bilder. Jeg fortalte at hver kunstner hadde sin egen måte å male på. Akkurat som dere maler forskjellige bilder, gjør også kunstnerne det.

Gjennom observasjoner av barns møte med estetiske virkemidler har jeg lagt merke til at de ofte bruker lang tid på å undersøke redskaper og materiale. Hva er dette for noe og hva kan jeg gjøre med dette utstyret og materialet? Det

å kjenne en pensel gli over kinnet, for deretter å dyppe den i vann, kan for et lite barn være en estetisk og sanselig opplevelse. Eller det å dyppe en pensel med farge i et vannglass kan få større oppmerksomhet fra et barn enn det å male på papir.

«Barn undrer, seg stiller spørsmål, søker opplevelser og gjør erfaringer på egen læringsarena.»²

Vi opplever ofte at barn har sin oppmerksomhet rettet mot noe annet enn det vi voksne ønsker at de skal i en formingssituasjon. Kan det være at vi voksne er mer opptatt av barns ferdige arbeider enn den kunnskap de tilegner seg underveis i prosessen? Sørger vi for at barn får tid og rom til fordypning i materialet eller er vi for fokusert på hva vi vil at de skal lære? Når et barn er utprøvende i en formingssituasjon, utforsker de materialene til de forstår hvordan de fungerer og hva de kan gjøre

med dem. Når barn undersøker og forsker på på denne måten, får de en erfaring med redskaper og materialer som de ikke får ved at vi voksne viser og forklarer. De får en erfaringskunnskap gjennom selv å ha forsket i materiale.

Noen av mine observasjoner underveis i prosessen:
Oljepastell og akvarell

Barna undersøker og blander fargene. Sitat fra barna; fargene er myke, fargene smitter av på fingrene. De prøver å lage avtrykk på arket med fingrene. Bytter farger seg i mellom. «Kan vi både tegne og male på samme bilde?» Spør gutt 5 år. «Penselen er god å male med.» «Papiret er glatt.» Smilet kom frem da de plasserte seg ved staffeliene. De minste barna malte over hele bildet og var opptatt av vannet som renner nedover bildet. Etter hvert blir de mer opptatt av å dyppe penselen i vann og studere fargen på vannet mens de strålte og lo. De større barna

legger vekt på å male rundt eller inni motivet de hadde tegnet med oljepastell. En gutt som malte over de tegnede strekene utbrøt: «Se hvor fint da!» Han oppdaget at vannfargene prellet av når han malte over oljepastellfargene.

Akrylmaling, pensel og malerkniv.

To av guttene i den ene gruppen var lenge opptatt med å blande farger. I starten var de var konsentrert og snakket ikke sammen. «Malingen er tykk og god å male med» sa en av guttene. «Penselen er bløt og jeg kan bestemme,» sa han. «Jeg fikk lilla. Se nå er den oransje.» En av guttene spurte den andre om hvordan han laget brun og han forklarte ivrig. «Litt av den, litt av den og litt av den», mens han pekte på de tre grunnfargene. De hadde en heftig diskusjon om fargene de hadde blandet.

«Det er når barn virkelig er med, at de er oppmerksomme og er aktive og engasjert.»³

Barna holdt lenge på med bildene som hele tiden forandret seg. Her var det ikke snakk om å bli ferdig i en fart.

Det at de kun malte med de tre primærfargene var så absolutt en utfordring for barna. Fargeopplevelsen og gleden hadde ikke vært til stede i prosessen på samme måten dersom fargevalget hadde vært større. De ville ikke fått den samme kunnskapen om farger. Det viste dialogen barna i mellom tydelig. Barna fortsatte å snakke om fargene som de hadde blandet og de foreslo for hverandre hvordan fargene skulle være. En av guttene blandet en rød lilla/brun farge som en av de andre guttene ville male med. Dette viser at barna ikke passivt har motatt fargekunnskapen, men gjennom å undersøke og blande fargene selv får de en forståelse som de kan anvende og levere sin kunnskap videre til andre barn. Det at prosessen var viktig, var tydelig å se i en av jentenes bilde. Hun

malte med blå og rød et fantastisk blomstermotiv. Nydelig tenkte jeg, nå er hun vel ferdig, (slik vi voksne ofte tenker) men hun fortsatt å male, dyppet penselen i rød maling og malte over hele motivet. «Rødt hav,» sa hun og gikk fra bildet og staffeliet.

Malekniv ble presentert etter at de hadde malt med akrylfarger en stund. De minste barna var ikke særlig interessert. De foretrakk pensel, mens de større barna syntes det var spennende. De begynte litt forsiktig med å legge maling på papiret med malerkniv, men det tok ikke lang tid før de fikk en frihet og sikkerhet mens de malte. Noen kombinerte med pensel mens de skrapte med kniven i malingen og oppdaget at nye mønstre og farger kom frem. Andre av barna brukte kun malerkniven. De kommenterte strekene og linjene som malekniven laget i bildet. Dette medførte at de bevisst prøvde å lage strekene motsatt vei. En av guttene holdt

på med samme bildet i nesten en time. Bildet hans forandret seg hele tiden ved at fargene og linjene oppstod i nye former. Sist i prosessen la han vekk pensel og kniv og brukte fingrene til å male med. Han arbeidet meget hurtig og engasjert til han plutselig sa: «Nå er jeg ferdig. Jeg har laget en maskin som lager fargestifter.»

«Maleaktivitet som uttrykksmåte, det å gi form til egne impulser, er en prosess ofte preget av sterkt engasjement. Prosessen innebærer frihet til å eksperimentere med utstyr og materiale. Rom for konsentrasjon i arbeidet er viktig for å kunne fordype seg i prosessen. Følelsen av selvstendighet og ikke minst gleden over å mestre er viktige elementer.»⁴

Gjennom praksisbesøk har jeg erfart at den roen barn trenger for utforskning av nytt materiale, ikke alltid er til stede i en barnehages hverdag. Det er ofte ikke nok tid til fordypning eller godt nok fysisk rom for aktiviteten.

Sparkel og sand

«Sparkel bruker min mor på vegg når der er sprekker i den,» sa en av guttene. «Så maler hun over.» Kan vi bruke sparkel på papir eller bare på en vegg? «Vi kan jo prøve,» sa samme gutt. Jeg hadde lagt frem papir og papp. Papp er nå det beste, var de enige i. Hvorfor finnes ikke sparkel i andre farger, var de opptatt av. Barna påførte sparkel med kniv og fingre uten oppfordring. De presset sand ned i sparkelen. Dette brukte noen av barna ekstra lang tid på. De snakket sammen mens de fortalte hverandre hva de laget: «Jeg lager Danmark» sa et av barna. Dagen etter malte de oppå sparkelen og sanden.

«Barns undersøkelsestrang og kreativitet er en daglig påminnelse om at de trenger variert materiale.»
Skriver Klausine Røtnes i sin lederartikkel⁵

Gjennom hele perioden jeg var i Fagertun barnehage opplevde jeg at prosessen underveis i

møte med materialet var det viktigste for barna. Barnas nysgjerrighet og deres spørsmål underveis i prosessen understrekte at materialet i seg selv var inspirasjon for dem i deres estetiske prosess. Når barna fikk utforske og prøve ut maling på forskjellig type papir, fortalte de gjennom sine utsagn at dette er viktig. «Nå vet jeg at papiret er glatt eller knudrete.» De kunne holde på lenge når det var noe de ble spesielt opptatt av å utforske med materialet. De minste barna var mest opptatt av farger og vann. Bildene som fremkom var for det meste abstrakte, men med tydelig innhold. De større barna var mer grensesprengende i sin utforskning av utstyr og materiale. De kom gjerne med nye forslag. Innholdet i deres bilder var ofte en historie og historien forandret seg litt underveis i bildet.

Hele prosessen frem mot bildet viste meg at barna undersøkte utstyr og materiale med alle sine sanser. De fikk en erfaring ved selv å prøve utstyr og materiale. En erfaringskunnskap som de kan anvende i sine estetiske prosesser senere. Noen av barnas utsagn som: «Penselen er god å male med.» «Likte godt bred pensel.» «Vannmalingen renner.» «Malingen som er tykk renner ikke.» «Malte med kniv og kunne skrape.» «Se så fint, nå har bildet forandret seg!» «Sparkelen er myk.» «Jeg kan blande malingen til den fargen jeg ville ha.» «Gøy og stå å male, det var fint.» Dette var noe av det barna sa under prosessen.

Jeg opplevde at barna i samme bilde malte både med akvarell og akryl. De varierte ved bruk av pensel og kniv. En jente hadde tatt med seg en pinn å skrape i malingen med. En av guttene hadde et frimerke som han presset inn

i sparkelen før han malte over. En frihet til å uttrykke seg gjennom varierte teknikker og materiale vokste frem gjennom hele prosessen mot et bilde. Gjennom at barna selv var aktive i denne søken etter ny kunnskap skaffet de seg selv erfaring med utstyr og materiale. En erfaring som de senere kan anvende i sine estetiske formingsarbeider.

I Reggio Emilia snakkes det om «*det forskende barnet*» og «*den forskende pedagogen som sammen utforsker ting og hendelser.*»⁶ Et viktig aspekt ved denne utforskende pedagogikken er åpenhet for barnas egne kunnskaper gjennom selv å utforske redskaper og materialer. Barn må få rom og tid til å gå inn i sine estetiske prosesser og hente inn ny kunnskap. Vi voksne må legge vekk våre krav til deres ferdige formingsarbeider. Barnas formingsarbeider er ikke pene eller stygge. De er viktige, for de forteller om barnets opptatt- het og kunnskap når de arbeider med estetiske prosesser. **Proessen frem mot et bilde**, ble presentert i en utstilling på HIB, høsten 2007.

Berit A. Clausen er Høskolelektor og Underviser i forming ved Høgskolen i Bergen (HIB)

Fotnoter

¹ Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver s 38, Kunnskapsdepartementet 2006

² Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver s 12, Kunnskapsdepartementet 2006

³ Fischer, Ulla og Madsen, Bent Leicht, Se Her! Om barns oppmerksomhet og forskolelæreren rolle s. 117

⁴ Grimstad, Kirsten, Barnehagefolk NR 3/2005 Gi form til formingen s.40

⁵ Røtnes, Klausine, Barnehagefolk NR 3/2005 Gi form til formingen s. 1

⁶ Jonstøij, Tove og Tolgraven, Åsa, Hundre måter å tenke på s 30